

EEN PLEIDOOI VOOR NEUROFILOSOFIE:

ACHTER SLOT EN GRENDEL!

In de afgelopen jaren is gebleken dat 'mind and matter' onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Een gebalanceerde discussie tussen hersenwetenschappers en filosofen dringt zich op. Maar het lijkt erop dat draconische maatregelen nodig zijn om die te laten losbranden.

Door Jeroen Geurts

De tijd is rijp voor een respectvolle doch resolute gezamenlijke opsluiting van wetenschappers en filosofen. Niet dat ze iets misdaan hebben, maar we hebben iets van ze nodig, en dat krijgen we alleen als ze langdurig en goed met elkaar praten in één en dezelfde ruimte. Een soort Concilie, maar dan niet heilig, dus zonder hoofdletter. Waarom ze zo nodig met elkaar moeten praten? Omdat ze verklaringen en oplossingen moeten vinden voor het klimaatprobleem, voor hongersnood in Afrika, voor de onvoorspelbaarheid van tsunami's, discriminatie, de fundamente

van de moraal, de kredietcrisis, de basis van de menselijke geest, voor wat we nou moeten met genetische manipulatie of met de vrije wil. Ik realiseer me dat mijn voorstel wat draconisch is, maar de problemen zijn dan ook nijpend en het schiet niet op. Dus nood breekt wet.

Waarom schiet het niet op met het vinden van oplossingen? Het is natuurlijk de vraag of de problemen in grote lijnen vergelijkbaar zijn, dus laat ik me beperken tot één of twee voorbeelden die raken aan mijn eigen vakgebied, de neurowetenschappen.

Al eeuwenlang wordt er gespeculeerd over waar de mense-

lijke geest vandaan komt. Wat 'bezielt' ons? Lange tijd werd dit debat uitsluitend in het filosofische domein gevoerd, wat niet verwonderlijk is aangezien artsen en wetenschappers geen geschikte onderzoeksmethoden voorhanden hadden om bewustzijn te bestuderen.

Men had op zich snel door dat de geest in de hersenen huisde (en dat geestesziekten derhalve te maken hadden met *afwijkingen* van de hersenen). Maar men moest wachten tot de dood was ingetreden voordat er onderzoek aan het brein kon worden gepleegd, en dan was er van bewustzijn helaas geen sprake meer. Deze situatie veranderde

drastisch in het voordeel van wetenschappers met de ontwikkeling van de beeldvormingstechnieken in de laatste decennia van de vorige eeuw. De nieuwe scantechnieken maakten het mogelijk om een blik in de hersenen van levende mensen te werpen en de activiteit van het brein te bestuderen.

Waar Descartes in de zeventiende eeuw nog een strikte boedelscheiding tussen brein en bewustzijn maakte, bleek in de afgelopen jaren in toenemende mate dat 'mind and matter' onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Cartesiaans dualisme werd vervangen door een meer naturalistische visie: zonder

brein geen bewustzijn. Een dergelijke paradigma-shift blijft doorgaans niet zonder reactie. En op een vloedgolf van mindfulness stroomt deze dagen dan ook inderdaad het ene na het andere boek over bewustzijn als breinonafhankelijk en esoterisch proces de schappen in.

De tegenbeweging verwijt de moderne, meer naturalistisch ingestelde wetenschapper dat hij zoiets complex en unieks als de menselijke geest reduceert tot een soort versimpelde karikatuur. Vurende zenuwcellen leggen wellicht de basis voor bewustzijn, maar hoe verklaren zij onze individuele beleving, onze diepste emoties, onze meest intieme zielenroerselen? Op zich is dat een goede vraag, maar mijn ervaring is dat tijdens discussies en debatten over dit onderwerp zelden op constructieve wijze naar het antwoord wordt gezocht. Ik ben ervan overtuigd dat dit geen onwil is, maar dat men simpelweg niet weet welke denkstappen er ondernomen moeten worden om dichterbij de oplossing te komen.

Wetenschappers beschikken over een arsenaal aan technieken en een gedegen kennis van de werking van het brein, maar hebben een filosofisch goed getrainde gids nodig om hen te helpen die technische kennis op de juiste wijze in te zetten en om zinnige, toetsbare vragen over het bewustzijn te stellen.

Andersom geldt hetzelfde: filosofen hebben erop los gepolemiseerd waar het gaat over de fundamente van de moraal. Wat maakt nu dat wij goed en kwaad kunnen onderscheiden? Heeft God ons dat vermogen gegeven? Is de verklaring voor goed of kwaad handelen puur op rationele beslissingen gebaseerd? Beide opties zijn steeds minder aannemelijk: sinds de werken van Darwin blijken evolutionaire processen grotendeels een betere (want simpeler) verklaring voor het ontstaan van onze morele instincten. Waar wetenschappers filosofen nodig hebben om te helpen hun technologische pijlen te richten bij het onderzoeken van de mense-

lijke geest, profiteren diezelfde filosofen van wetenschappers die hen met beide benen weer op de grond zetten wat betreft de moraaldiscussie.

Kruisbestuiving tussen wetenschappers en filosofen is niet alleen hard nodig om tot de kern van de zaak te komen door de juiste vragen op het juiste moment te stellen, maar het geeft diegenen onder ons die *niet* de gelegenheid hebben gehad om zich in dit soort zaken te verdiepen ook enige houvast. Zeg eens eerlijk: wat doet het met u als u weer eens onder de neus gewreven krijgt dat uw idee over een vrije wil niets meer is dan een hardnekkige illusie? Wat betekenen die krantenkoppen? Het maakt veel uit hoe dit soort beweringen door verschillende schrijvers (met verschillende achtergronden) wordt gedefinieerd. Een gebalanceerde filosofisch-wetenschappelijke discussie is hier onontbeerlijk en de verschillende specialisten hebben wat mij betreft de verantwoordelijkheid om zich in die gezamenlijke discussie te begeven en zich niet uitsluitend te bewegen binnen hun eigen, beperkte academische cirkels. Elkaar kritische vragen stellen en tegelijkertijd aangeven waar de grenzen van het waarnemen liggen is mijns inziens de enige manier om te komen tot de oplossing van zo'n vraag als 'wat is de geest?'.

Ik stel me hierbij als neurowetenschapper dan ook ter beschikking voor opsluiting in dezelfde ruimte met een goed ingelezen filosoof. We komen pas naar buiten als we het ofwel eens zijn geworden over een antwoord, ofwel besloten hebben dat er (nog) geen antwoord mogelijk is ... Wie durft? ■

DE AUTEUR

Jeroen Geurts is hersenonderzoeker en universitair docent aan de Vrije Universiteit Amsterdam

Neurowetenschappers hebben een filosofisch goed getrainde gids nodig, en andersom.

'Zeg eens eerlijk: vindt u het leuk om telkens weer te horen dat uw idee van een vrije wil niet meer is dan een hardnekkige illusie?'